

Nedenleri, Önemi ve Sonuçlarıyla 100.Yıldönümünde Sakarya Meydan Muharebesi

Dr. Öğretim Üyesi Orhan Çekiç

Gedik Üniversitesi, Atatürk Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Dünya Harp Tarihi, sonuçları itibarıyla bir ulusun kaderi üzerinde bu denli rol oynamış bir başka savunma muharebesini kaydetmez. Bu nedenle de Sakarya Meydan Muharebesi, dünyanın belli başlı tüm ülkelerinin Harp Akademileri'nde kurmay adaylarına okutulan, çok önemli bir "örnek olay" (case study) özelliğini muhafaza etmektedir.

Türk Kurtuluş Savaşı içinde Sakarya Meydan Muharebesini bu denli önemli kılan şey nedir? 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında, yirmi iki gün ve yirmi iki gece aralıksız süren bu savaş, kısaca özetlemek gerekirse, her iki ülke orduları için de tam bir ölüm kalım mücadelesi halinde geçmiştir.

Bundan önceki Birinci ve İkinci İnönü savaşlarını da kaybetmiş olan Yunan Kuvvetleri komuta kademesi büyük bir şaşkınlığa uğramış, destekçisi olan İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerin Yunanistan'a güvenleri sarsılmıştır. Hatta, bazı çevrelerce hiç önemsenmeyen 1. İnönü Savaşı sonrasında Müttefikler, Ankara Hükümeti'ni Londra'da düzenledikleri bir konferansa davet edip, Türklerin taleplerini öğrenme zorunluluğu duymuşlardır. Bu yaklaşımları, o güne kadar muhatap kabul etmedikleri Ankara Hükümetini şimdi artık daha da dikkate aldıkları, yani "**tanıdıkları**" anlamını taşımaktadır.

Londra Konferansı'nı düzenleyenler, bu daveti yaparken, Sevr maddeleri arasında Türkler lehine birkaç noktada yumuşatmalar yaparak, Türkleri başlarından savacaklarını sanmışlardır. Oysa bekledikleri gibi çıkmamış, kürsüye ilk davet edilen Osmanlı Hükümeti temsilcisi Sadrazam Tevfik Paşa, "*Osmanlı Hükümeti'nin söyleyecek sözü yoktur. Söz sahibi, Anadolu'dur. Siz sözü Ankara Hükümeti temsilcisine verin...*" demiş ve oturmuştur.

Sadrazam Tevfik Paşa'nın bu beklenmedik çıkışının arkasında, Mustafa Kemal vardır. Zira, Tevfik Paşa'nın Londra'ya gideceğini gene bizzat Tevfik Paşa'nın gönderdiği telgrafından öğrenen Mustafa Kemal, Tevfik Paşa'ya: "*Paşa, Konferansta bizim mücadelemizi zayıflatacak türde konuşma yapma. Yarın Tarih'in senden nasıl bahsetmesini istiyorsan, ona göre konuş. Vicdanının sesiyle konuş!*" telkininde bulunmuştur. Bir yurtsever olan Tevfik Paşa bu nedenle kürsüde, bu telkine uygun bir konuşma yapmıştır.

Bu yaklaşım kuşkusuz Ankara Heyeti'nin elini güçlendirmiştir.

Hiç kimsenin beklemediği bu çıkış üzerine söz Ankara temsilcisi olan Bekir Sami Kunduh Bey'e verilmiş, kürsüye gelen Bekir Sami Bey ise, "*Ankara Hükümeti olarak Sevr'in hiçbir maddesini kabul etmiyoruz. İlan ettiğimiz Misak-ı Milli sınırlarımızdan taviz vermeyeceğiz. Bizim görüşümüze göre Trakya Türkiye'ye bırakılmalıdır. İzmir'in işgaline son verilmelidir. İstanbul'daki yabancı askerler çekilmelidir. Boğazlarda Türk hakimiyeti tanınmalıdır*" diyerek, kürsüden inmiştir.

Tarafların bu şartlar altında ortak bir noktada buluşamayacakları çok net belli olmuştur. Sonuç olarak Londra Konferansı 12 Mart 1921'de bir anlaşma sağlanamadan dağılır. Ankara'da da tesadüfen aynı gün Türk Milli Marşı kabul edilir. Sanki, gelecek savaşların sonlarında yapılacak olan zafer kutlamalarında çalınmak üzere, bu eksik de bu arada giderilmiş gibidir. Tarih: 12 Mart 1921 . Yani Konferansın dağıldığı gün.

Ankara'nın bu taviz vermez tavrı üzerine, Müttefikler (yani İtilaf Devletleri) bu kez Yunanistan'a daha da büyük kaynaklar aktararak, yeniden taarruzlarını sürdürmesini isterler. Zira bu 1. İnönü Zaferi'nin izleri derinleşmeden, silinip yok edilmesi gerekir. Aksi halde Anadolu halkı yeniden morallenirse, ilerde işler daha da zorlaşabilir.

İKİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI: 23 Mart-1 Nisan 1921.

Bu gerçeği gören Yunan Kralı XIII. Konstantin, hızla ülkeyi de orduyu da yeni bir taarruza hazırlar. Yunan kuvvetleri 23 Mart 1921'de Bursa ve Uşak'tan Eskişehir ve Afyon'a doğru taarruza kalkarlar.

Bu esnada PONTUS ve KOÇGİRİ isyanları içerden başlatılır. Tıpkı içerden başlatılan orman yangınları gibi. Maalesef yüzlerce yıl birlikte yaşadığımız Rumlar ve Ermeniler, bu zor durumumuzda Yunan'ın yanında yer alırlar. Sayıca ve teknik donanım yönünden Türklerden çok daha üstün olan Yunanlar, 23 Mart 1921'de Bursa ve Uşak'tan Eskişehir ve Afyon'a doğru taarruza kalkarlar. Bu birlikler, 27 Mart 1921 günü İnönü Mevkiinde Türk Batı Cephesi birlikleriyle çok şiddetli muharebelere girişirler. 30 Mart'a kadar, Yunan birlikleri Türk kuvvetlerine belli bir üstünlük sağlar. Bunun sonucu olarak, Yenişehir, Pazarcık, Bozüyük, Bilecik ve Dumlupınar kaybedilir. Hemen ertesi gün, tam zamanıdır diyerek Türk süvarileri karşı taarruza kalkarlar. Bu kadar ileri hatlara ilerleyerek, aynı şekilde de kendi lojistik destek merkezlerinden o denli uzaklaşmış olan Yunan birlikleri, İsmet Paşa'nın tuzağına düşmüştür ama artık çok geçtir.

Türk süvarilerinin önünden kaçamayarak, büyük zayıflık verirler ve girdikleri her yeri terk ederek, Bursa'ya doğru yeniden çekilmek zorunda kalırlar.

Buna da tarihimizde **2. İnönü Savaşı** ve/veya zaferi diyoruz. (1 Nisan 1921).

Yunan'ın bu ağır mağlubiyeti üzerine FRANSA, Ankara ile anlaşmanın yollarını aramaya başlamıştır. İNGİLTERE Yunanistan'ı desteklemekten vazgeçmiştir. Malta'daki 40 Türk tutukluyu serbest bırakmıştır. İTALYA, İkinci İnönü Savaşı'nın hemen ardından, Mayıs 1921'de, işgal ettiği bütün Türk topraklarını boşaltmıştır.

Batı Cephesi'nde bu gelişmeler olurken, yeni Dışişleri Bakanımız Yusuf Kemal Tengirşenk başkanlığındaki bir heyetimiz de bu arada Moskova'da temaslarını sürdürmektedir. O anda Moskova'da bulunan bir Afgan Heyeti ile 1 Mart 1921'de Türk-Afgan Dostluk Anlaşması imzalanır. Bunu takiben 18 Mart 1921 tarihinde de Türkiye ile Moskova arasında " Türkiye-Moskova Dostluk Anlaşması" imzalanmıştır. Bütün bunlar kuşkusuz fevkalade gelişmelerdir.

Londra Konferansı esnasında heyet başkanlığımızı yapmış olan Dışişleri Bakanımız Bekir Sami Kunduh, Londra'da yetkisi dışında ikili anlaşmalar da imzalamıştır. Bu durum anlaşılınca TBMM tepki göstermiş ve Bekir Sami Bey'in istifası istenmiştir. Yusuf Kemal Tengirşenk böylece Dışişleri Bakanlığına gelmiştir.

27 Mart - 01 Nisan 1921 tarihleri arasında cereyan eden bu İkinci İnönü muharebeleri de, üstün Yunan kuvvetlerine rağmen Mehmetçğin sınırsız vatan sevgisi, bayrak aşkı, "yenilirsem köyümde yavuklumun suratına nasıl bakarım kaygısı", hemen omuzları başlarında dövüşen komutanlarının olağanüstü azmi... Olağanüstü bir sonucu getirdi. Başlangıçta Yenişehir, Pazarcık, Bozüyük, Bilecik, Dumlupınar kaybedildi... Adeta adım adım gerileyen Türk Ordusu, günü geldiğinde, tıpkı gerilen bir yayın boşalması gibi, 31 Mart'ta öylesine bir karşı taarruza kalktı ki, önünde hiçbir gücün durması mümkün değildi.

Sonuç olarak 1 Nisan'da Yunan geldiği yere geri döndü. 1 Nisan şakası gibi ama olup bitenler şaka değildi. **Tarih bu savaşı da 2. İnönü Zaferi olarak kayda düştü.**

Bu mağlubiyet üzerine Fransa, Ankara ile anlaşmanın yollarını aramaya başladı.

İngiltere Yunanistan'ı desteklemekten vazgeçti. Ermeni meselesi yüzünden Malta'da bulunan 40 tutukluyu serbest bıraktı.

İtalya, 2.İnönü zaferinin hemen ardından, Mayıs 1921'de Anadolu'da işgal ettiği tüm toprakları boşalttı.

Elbette bütün bu başarılar, Yunan tarafının da başarısızlıkları, bütün dünyada, en çok da sömürge haline gelmiş olan İslam ülkelerinde olağanüstü yankı buldu...

SAKARYA SAVAŞI: (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Aradan sadece 4 ay daha geçti. Bu kez, başkomutanlık sorumluluğunu bizzat kendisi üstlenen Yunan Kralı XIII. Konstantin İzmir'e geldi ve hedefi BÜYÜK HARFLERLE KOYDU:

“KUTSAL ELEN ORDULARI! TEK HEDEFİNİZ ANKARA'DIR... İLERİ...”

Şükürler olsun Kral'ın bu emri, Mehmetçiğin çelik süngüsü karşısında, gerçekleşemedi. Aksine, tersi oldu, bu kez Mustafa Kemal Paşa'nın;

“ORDULAR, İLK HEDEFİNİZ AKDENİZDİR, İLERİ!...” emriyle, on gün süren kovalama sonucunda, Türk orduları İzmir'deydi ama Yunan Kralı orada değildi.

Fakat şu gerçeği kabul etmek gerekir: Yunan Ordularının bu üçüncü gelişleri, önekilere benzemiyordu.

Bir defa bu kez, bizzat Yunan Kralı mindere çıkıyordu. “Yenilen pehlivan, güreşe doymaz!” misali. Oysa bu millet çok Konstantin'ler görmüş, gereken derslerini de İstanbul'un fethinden bu yana vermişti. İstanbul fethedilirken de Bizans tahtında bir Konstantin oturuyordu. O kez de bütün Avrupa, Konstantin'in arkasındaydılar. Tarih tekerrür ediyordu. Bu kez de bütün Avrupa, “Haçlılık” zihniyetini sürdürerek, bu Konstantin'in arkasındaydı ama umutlar da tükeniyordu. Londra Konferansı tam bir fiyasko ile sona ermişti. Fransa'nın da, İtalya'nın da eski heves ve umutları kalmamıştı. İngiltere bile kararsızlıklar içindeydi. Yunanistan ise krizler içinde yüzüyordu. Bu kez mutlaka başarılı olmalıydılar ki, müttefiklerin eski destekleri gene arkalarında olsun.

Bu motivasyonla saldırıya geçtiler ve başlangıçta Yunan taarruzları aleyhimize gelişti.

14-18 Temmuz günlerinde Kütahya ve Nuhçal mevzilerinde başarısız olduk.

13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya, 19 Temmuz'da Eskişehir düştü.

İsmet Paşa orduyu Sakarya'nın doğusuna çekmek istiyordu ama buna tek başına karar vermek istemiyordu. Mustafa Kemal Paşa ile Fevzi Çakmak Paşa'yı cepheye davet etti.

Cepheye gelen Paşalar, İsmet Paşa'yı haklı buldular ve Türk Ordusu 25 Temmuz'da Sakarya'nın doğusuna çekildi. Bu durum elbette Yunanistan'da bir bayram havası oluştururken, bölgenin Türk halkı üzerinde de tedirginlik yaratmıştı. Bir ara Ankara'nın Kayseri'ye taşınması bile gündeme gelmişti. Mustafa Kemal Paşa, gereken hazırlıklar yapılması konusunda, Refet Bele Paşa'ya bu yolda bir talimat göndermiş, kısa bir süre sonra ikinci bir emirle, bu talimatını iptal etmişti.

Orduyu Sakarya'nın doğusuna çekmek fikri elbette moral bozucuydu. Meclis'te Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik homurtular yoğunlaştı.

“*Bunları başımıza sen açtın, sen düzelt. Ankara'da ne işin var!. Ordunun başına geç*” sesleri Meclis'in duvarlarında yankılanıyordu.

Ve TBMM, Paşa'ya “başkomutanlığı verme konusunda” tereddütlü davranıyordu.

“Efendim, Osmanlı’da başkomutan Padişah Efendimizdir. Sen ancak “vekili” olabilirsin.

Kürsüye fırladı: “ Ben “, dedi, “*El altından veya açıkça İngiliz’le işbirliği yapan bu padişaha mı vekâlet ederek bir Kurtuluş Savaşı vereceğim? Başkomutanlığı verirseniz, tüm sorumluluğu alır, giderim. Üstelik Meclis yetkileri de isterim!*

Şaşırdılar. “*Meclis yetkileri vermek de ne oluyor?*”

“Efendiler!” dedi. “*Savaş, çocuk oyuncağı değildir. En müşkül anda, istemlerimi savaş meydanından size bildireceğim, komisyonlar kurulacak, kararlar alınacak, savaş da sizi bekleyecek, öyle mi? Buna imkân yok! Benim kaleme aldığım metin, kanun hükmünde olacak! Ama sizin kaygılarınızı biliyorum. “Ya diktatörlüğe kayarsam” diye endişe ediyorsunuz. O yüzden bu yetkileri her 3 ayda bir yeniden oylayın. Buna razıyım ama bu yetkileri verin!*” dedi. Sonunda mecbur kaldılar, kabul ettiler. İki gün süren tartışmalardan sonra, 5 Ağustos 1921 günü, 44 sayılı kanunla Mustafa Kemal Paşa’ya Başkomutanlık yetkisi verildi. Daha sonra da üç kez uzatıldı. İstiklal Mahkemeleri de Mustafa Kemal’e bağlandı. Fevzi Paşa Genelkurmay Bakanlığına,(başkanlığına değil). Refet (Bele) Paşa da Milli Savunma Bakanlığına getirildi.

Milletvekillerinin, “ya diktatör olur da başımızdan gitmezse?” diye endişe ettikleri Mustafa Kemal, oturdu, ilk yasayı yazdı:” ***Nüfusu 10.000 olan her yerleşim biriminde, her hane, cephede dövüşen Mehmetçik için bir çift iç çamaşırı, bir çift çarık verecektir!***”

Cephede dövüşmekte olan ordunun ne durumda olduğunu bundan daha iyi anlatacak bir örnek verilemez. Tarih: 7-8 Ağustos 1921.

“*Aracı olan, 100 km mesafeye cephane taşıyacak, bedelinin %25’i şimdi ödenecek, kalanı zaferden sonra.* Evinde at nalı, çivi ve benzeri malzeme bulunanlar bunları merkezlere teslim edeceklerdir. *Halk elinde bulundurduğu silahları ve malzemesini merkezlere teslim edecektir. * Her hane, elde mevcut yiyecek, temizlik ve yakacak malzemelerinin %40’ını merkezlere teslim edecektir.*”

Adına Tekâlif-i Milliye Kanunları dediğimiz ve 10 tane olan bu Ulusal Yükümlülükler yasalarına bakıldığı zaman, bu ulusun nasıl da bir topyekün seferberlikle ve cepheye gönderdiği evlatlarıyla böylesine tek yürek haline geldiğini görmek, böyle bir potansiyelin ortaya koyacağı enerjiyi kavramak mümkündür. O zaman da bu mücadeleden kimin galip çıkacağı başından bellidir, nitekim sonuç da öyle olur.

Bir ay içinde gereken hazırlıkları tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ile birlikte savaşı yönetmek üzere Polatlı’daki Batı Cephesi Karargâhına gittiler.

23 Ağustos 1921 tarihinde Eskişehir-Seyitgazi hattından ileri yürüyüşe geçen Yunan ordusu, Sakarya’da Türk ordusu ile karşılaştı. 100 kilometrelik bir cephe boyunca 22 gün 22 gece süren, çok kanlı muharebeler oldu. Kimi zaman Yunan kuvvetleri, kimi zaman Türk kuvvetleri üstünlük sağlıyordu. Düşman, sayısal olarak da ateş gücü olarak da çok üstündü ve arkadan sürekli takviye desteği alma şansına sahipti.

Rütbeleri, nişanları, madalyaları geri alınmış olan Mustafa Kemal, sivildi, bir üniforması yoktu ama kendisine “Paşam” diye hitap ediliyordu. Savaşı, cephenin ileri mevzilerinden idare ediyordu. Sık sık el değiştiren tepeleri ve arazileri dikkate alarak, dünya harp tarihine geçen bir strateji izliyor, savaşı ona göre yönlendiriyordu.

Buna göre, “*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satih bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı yurttaşın kanıyla ıslanmadıkça, düşmana bırakılamaz!*”.

Demek istiyordu ki bir tepe düşebilir. Hemen bir sonrakine geçeceğiz ve savunmayı orada sürdüreceğiz. Bulduğumuz her kaya parçasının arkasına geçeceğiz, yılmadan,

usanmadan savunmaya devam edeceğiz. Nitekim. Verdiği bu emir aynen böyle uygulanmış, ardından da 10 Eylül'de bu kez Türk ordusu genel taarruza geçmiştir. Beylikköprü, Duatepe ve Kartaltepe muharebelerinde Yunan ordusu tam bir yenilgiye uğratılmıştır. Nihayet 13 Eylül sabahı ağır kayıplar veren Yunanlar, Sakarya'nın batısına çekilmek zorunda kalmışlardır. Ertesi gün Sakarya'nın doğusunda tek bir Yunan askeri kalmamıştır.

Bu savaş sırasında Türk ordusu, 7'si tümen komutanı olmak üzere 3.282 şehit, 13.618 yaralı, 415 tutsak vermiştir. Yunanların kaybı ise subay ve er 15.000 ölü, 25.000 kadar yaralı düzeyindedir. Bu nedenle Sakarya Savaşı'na "Subay Savaşı" da denir.

Sakarya Savaşı'nın sonuçları şöyle özetlenebilir: Türkler Viyana önlerinden, gene böyle bir 13 Eylül (1683) günü çekildiler ve bu süreç ne yazık ki yüzlerce yıl sürdü. Ama şimdi işte gene bir 13 Eylül günü, düşmanın bu ilerleyişi Sakarya'da durdurulmuştu. Buradan geri gitmek yoktu.

Bu zaferden sonra, Mustafa Kemal Paşa'ya 19 Eylül 1921 günü TBMM, en yüksek askeri rütbe olan Mareşal rütbesini ve Gazi ünvanını verdi. Batılıların Yunanistan'a olan güvenleri tamamen sarsıldı. Yunanistan'da büyük hayal kırıklığı yaşandı. Bu savaş yeni Türk devletine giden yolda, en önemli kilometre taşlarından biri oldu. Anadolu'daki Yunan taarruz gücünü tamamen yok etti. Sevr anlaşmasının ise uygulanabilirliği ortadan kalkmış oldu.

Sakarya zaferinin Türk Dış Politikasında da çok önemli bir yeri olmuştur. Bu zaferin ardından, birer Sovyet cumhuriyeti olan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan 13 Ekim 1921'de Türkiye ile Kars Anlaşmasını imzaladı. Bu belge esas itibarıyla Moskova Antlaşması'nın tekrarından ibaretti. Daha sonra Ukrayna ile 2 Ocak 1922'de bir dostluk antlaşması imzalanarak, Türk-Sovyet dostluğu pekiştirildi. Fransa ile Ankara İtilafnamesi de bu zaferden sonra imzalandı. Böylece, Büyük Taarruza yaklaşılırken, Yunanistan ile son hesaplaşma günümüzün hemen öncesinde Yunanistan'ın yakın çevresi boşaltılmış oldu.

